

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۴، دوره ۸، شماره ۴، صص ۸۵۰-۸۳۲

بررسی بازتاب های اقتصادی توسعه گردشگری شهری (مطالعه موردی شهر: دماوند)

جواد حسینی^{*۱}

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان خوراسگان، ایران

(jj.parang@gmail.com)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۹

چکیده

از جمله بخش هایی که در عرصه اقتصادی جهان طی سال های اخیر از رشد چشمگیر و قابل توجهی برخوردار بوده و پیش بینی می شود طی دو دهه آینده به پردرآمد ترین و تأثیرگذارترین بخش اقتصادی کشورها تبدیل شود، صنعت گردشگری است. بهره گیری از این بخش برای دستیابی به توسعه پایدار در هر منطقه، نیازمند طرح و برنامه عملیاتی و اجرایی متکی بر شناخت توان های نهفته گردشگری از یک سو و ویژگی های گردشگران بهره گیرنده از این امکانات از سوی دیگر است. هدف پژوهش حاضر بررسی بازتاب های اقتصادی توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی شهر دماوند می باشد. در این پژوهش از روش AHP راف استفاده شده است. سپس برای محاسبه وزن راف هر کدام از معیارها بر اساس رابطه ۳-۷، باید ماکزیمم درایه دوم میانگین هندسی محاسبه کرد که برابر با ۳,۰۶۷ می باشد سپس هر کدام از میانگین هندسی ها را بر عدد ۳,۰۶۷ تقسیم نمود تا وزن راف هر گزینه حاصل شود سپس وزن قطعی از میانگین وزن راف هر معیار حاصل می شود و سپس وزن نرمال از تقسیم هر وزن قطعی بر جمع کل اوزان قطعی حاصل می شود که نتایج در جدول ۵ آورده شده است. بر این اساس افزایش اشتغال با وزن ۰,۴۱۹، رتبه اول را کسب کرده است. کاهش بیکاری با وزن ۰,۲۲۱، رتبه دوم و افزایش در آمد با وزن ۰,۲۰۸، رتبه سوم را کسب کرده است.

واژگان کلیدی: بررسی، بازتاب های اقتصادی، توسعه گردشگری، شهرستان دماوند، روش AHP راف

مقدمه

وجود فرهنگ و عناصر منحصر به فردی که در کشورهای مختلف به چشم می خورد فعالیت های گردشگری را بیش از پیش مورد توجه قرار داده است. از این میان جاذبه های گردشگری به عنوان عناصر قابل ملاحظه در دو دسته کلی جاذبه های طبیعی و جاذبه های فرهنگی قرار می گیرند. از سوی دیگر آگاهی جوامع از اینکه گردشگری منبع درآمدی ارزی بسیار مناسب و قابل توجهی را در اختیار اقتصاد یک کشور قرار می دهد، سبب شده است که گردشگری مفهومی بسیار گسترده در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و حتی محیطی پیدا کند (سماکوش و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸). امروزه توسعه گردشگری در تمامی عرصه ها، چه در سطح ملی و منطقه ای، و چه در سطح بین المللی مورد توجه برنامه ریزان دولتی و شرکت های خصوصی قرار گرفته است. بسیاری از کشورها به صورت فزاینده ای به این حقیقت پی برده اند که برای بهبود وضعیت اقتصادی خود باید ابتکار عمل به خرج دهند و درصدد یافتن راه های تازه ای برآیند. توسعه صنعت گردشگری، به ویژه برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی همچون میزان بی کاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی برخوردار است (بابکی و همکاران، ۱۳۸۶: ۸۴). گردشگری شهری اغلب به منظور بهبود کیفیت زندگی در جوامع محلی به میزان زیادی مورد توجه قرار گرفته و در فرایند جهانی شدن اهمیت روزافزونی یافته است. درک رابطه بین افزایش میزان گردشگری و نقش آن در توسعه اقتصادی، محیطی نواحی میزبان، نیازمند بررسی های بیشتری است (Koushkhani, et al, 2014: 13). گردشگری از دیرباز با اشکال متنوع در جوامع بشری بر اساس انگیزه، اصل سفر و جابجایی، سیر تکاملی خود را طی کرده است. از طرفی توسعه گردشگری به عنوان یکی از توان های بالقوه توسعه منطقه ای در کنار سایر فعالیت ها محسوب شده و مطالعات نشان داده اند که بین رشد و توسعه صنعت گردشگری و رشد و توسعه اقتصادی کشورها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (Lee, et al, 2013: 20). گردشگری به منزله ابزاری برای رونق بخشیدن به اقتصادهای ضعیف و ایجاد توسعه از طریق خلق فرصت های شغلی و درآمدی به کار می رود. توسعه گردشگری منافع گوناگونی به همراه دارد، اما پیشرفت های مورد انتظار در رشد اقتصادی، درآمد و اشتغال است که باعث جذابیت گردشگری در سطح محلی شده است (فرزین و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۰). هدف پژوهش حاضر بررسی بازتاب های اقتصادی توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی شهر دماوند می باشد. با توجه به سابقه تاریخی و فرهنگی شهرستان دماوند، می توان در کنار توسعه گردشگری تاریخی و فرهنگی، به فعالیتهای طبیعت گردی نیز پرداخت. در این تحقیق اثرات اقتصادی،

فرهنگی و محیط زیستی تورهای طبیعت گردی در این شهرستان بررسی خواهد شد. شهرستان دماوند به لحاظ آثار و جاذبه های مختلف و همچنین وجود شرایط آب و هوایی مناسب در تابستانها و جاذبه های طبیعی، توجه بسیاری از گردشگران داخلی و خارجی را به خود جلب کرده و به دلیل بالا بودن پتانسیل گردشگری در این شهرستان، در صورت جذب و گسترش طبیعت گردی میتواند توسعه این شهرستان را در پی داشته باشد. در واقع بهره برداری مطلوب از ظرفیت های طبیعت گردی شهرستان دماوند می تواند گام مثبتی در راستای رشد و توسعه منطقه در همه زمینه ها، اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی داشته باشد. با آگاهی از اثراتی که توسعه گردشگری بر ابعاد فرهنگی، اقتصادی و محیط زیستی می گذارد، مدیران ارشد این شهرستان می توانند با داشتن دید علمی و منطقی به مسئله، زیرساخت های لازم برای بهبود مستمر صنعت گردشگری در منطقه را انجام داده و نسبت به شهرستان های همجوار، مزیت رقابتی بیشتری کسب کنند. این شهرستان در مسیر تردد مسافران به داخل و خارج تهران بوده و می توان با بسترسازی های مناسب، زمینه جذب بیشتر طبیعت گردان به منطقه را فراهم کرد.

پیشینه پژوهش

هاشمپور و همکاران، (۱۳۹۱) مقاله ای با عنوان؛ بررسی اثرات اقتصادی و زیست محیطی گردشگری شهری از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهر بابلسر) به این نتیجه رسیدند که امروزه صنعت گردشگری به عنوان صنعتی پویا و فراگیر، همه ارکان وجودی یک جامعه و سیستم جهانی را در بر گرفته است. توریسم از بزرگترین صنایع دنیا و وابسته به بخش عمده ای از اقتصاد جهانی، پدیده ایست که از تحرک بالایی در تغییرات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و محیطی برخوردار است که با اثرگذاری بر بنیان های اقتصادی، اجتماعی و محیطی، اثرات و پیامدهای گوناگونی را در پی دارد. براین باور، در تحقیق فراروی، اثرات اقتصادی و زیست محیطی گردشگری در شهر بابلسر از نگاه شهروندان بررسی و راهکارهایی برای توسعه پایدار گردشگری ارائه میگردد؛ تا ضمن منافع حاصل از آن، بتوان تاثیرات منفی آن را به حداقل کاهش داد.

تقی رضویان و همکاران، (۱۳۹۸) مقاله ای با عنوان؛ ارزیابی تأثیر گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران به این نتیجه رسیدند که در صورت برنامه ریزی اصولی برای توسعه صنعت گردشگری در شهر تهران با توجه به جاذبه های تاریخی، فرهنگی، طبیعی، تجاری، درمانی، ورزشی و نیز فرصت ها و رویدادهای مهم این شهر که قبلاً به رئوس آنها اشاره و پرداخته شد می توان به رشد قابل توجه اقتصادی شهر تهران از مسیر گردشگری امیدوار بود.

در صورت تامین شرایط لازم برای توسعه گردشگری شهری در تهران، جذب گردشگران بین المللی و داخلی به این شهر افزایش پیدا خواهد کرد و در نتیجه پول های جدید به اقتصاد شهری تزریق خواهد شد.

سادات، حسنی، (۱۴۰۲) مقاله با عنوان؛ عوامل موثر بر توسعه اقتصادی گردشگری شهری از منظر ساکنان محلی (مورد مطالعه: کلانشهر تهران) به این نتیجه رسیدند که صنعت گردشگری، جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها و نقش مؤثری در ارتقای ساختار اجتماعی - فرهنگی و محیطی جوامع دارد. در این میان توجه جدی و هدفمند به گردشگری شهری به ویژه در کلانشهرهایی مثل تهران از اهمیت بالایی برخوردار می باشد. از این رو، هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی گردشگری شهری از منظر ساکنان محلی با استفاده از رویکرد نگاشت شناختی فازی می باشد.

پریزادی و همکاران، (۱۴۰۳) مقاله ای با عنوان؛ تحلیل اثرات گردشگری بر توسعه اقتصادی شهرهای کوچک مقیاس مبتنی بر رویکرد آینده پژوهی (مورد پژوهش: شهر ایزه) به این نتیجه رسیدند که گردشگری یک صنعت حیاتی است که تأثیر بسزایی در توسعه اقتصادی بسیاری از شهرها و کشورهای جهان دارد. شهرهای کوچک مقیاس نیز می توانند با درآمدزایی، ایجاد فرصت های شغلی و ترویج تبادل فرهنگی از گردشگری بهره مند شوند. ایزه علیرغم داشتن جاذبه های گردشگری متعدد، هنوز از ظرفیت های خود برای توسعه گردشگری به طور کامل استفاده نکرده است. صنعت گردشگری این شهر نسبتاً توسعه نیافته است و توجه چندانی از سوی دولت یا بخش خصوصی به آن نشده است.

کوشخام و همکاران، (۲۰۱۶) در پژوهش خود بیان کردند که گردشگری شهری اغلب به منظور بهبود کیفیت زندگی در جوامع محلی به میزان زیادی مورد توجه قرار گرفته و در فرایند جهانی شدن اهمیت روزافزونی یافته است و همچنین پویایی اقتصاد شهری را به ارمغان می آورد.

تسکاسیو و همکاران، (۲۰۱۸) به شناسایی و تحلیل برخی مسائل کلی در رابطه با تاثیر اقتصاد اشتراک گذاری در گردشگری، بر اساس مطالعه در مورد نیازهای تعیین شده توسط این مدل کسب و کار پرداختند و دریافتند که با وجود اینکه مقرراتی در خصوص این بخش وجود دارد و به رغم اینکه مقامات محلی و منطقه ای درگیر مقررات مربوط به اشتراک گردشگری هستند، نمایندگان برای این بخش ثبت نشده و مطابق با قوانین خود کار می کند.

خوان کابریل بریدا و همکاران، (۲۰۲۰) رابطه تجربی بین گردشگران و رشد اقتصادی را در ۸۰ کشور بین سال های ۱۹۹۵-۲۰۱۶ را بررسی کردند و پی بردند که بین گردشگران، رشد اقتصادی و نرخ رشد سرانه تولید ناخالص داخلی، ارتباط وجود دارد.

سی لی و همکاران، (۲۰۲۳) مطالعه ای را برای تغییرات اجتماعی ناشی از توسعه گردشگری مفهوم سازی می کنند و یافته هایی را به تغییرات اجتماعی ناشی از گردشگری اضافه می کنند و بینش هایی را برای دولت محلی فراهم می آورند که به دنبال تقویت اثرات مثبت و خنثی کردن اثرات منفی توسعه گردشگری هستند.

مبانی نظری

گردشگری یک بخش خدمات در حال رشد سریع در کشورهای در حال توسعه است. استراتژی توسعه گردشگری بلند مدت، موفقیت یک کشور در بازار رقابت خدمات گردشگری جهانی را تعیین می کند، حفظ زیر ساخت های گردشگری امری مهم برای این رقابت در بین کشورها است (دوزنده ضیابری و آمار، ۱۳۹۸: ۶۰). از جمله بخش هایی که در عرصه اقتصادی جهان طی سال های اخیر از رشد چشمگیر و قابل توجهی برخوردار بوده و پیش بینی می شود طی دو دهه آینده به پر درآمد ترین و تاثیرگذارترین بخش اقتصادی کشورها تبدیل شود، صنعت گردشگری است. بهره گیری از این بخش برای دستیابی به توسعه پایدار در هر منطقه، نیازمند طرح و برنامه عملیاتی و اجرایی متکی بر شناخت توان های نهفته گردشگری از یک سو و ویژگی های گردشگران بهره گیرنده از این امکانات از سوی دیگر است (بهاری و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۳۶). صنعت گردشگری، نقش قابل توجهی در توسعه اقتصادی نواحی مختلف دارد و می تواند تغییرات فرهنگی و اجتماعی مهمی را در مقصد ایجاد کند و از طریق توزیع درآمد، اشتغال زایی و کاهش فقر، باعث توسعه و پیشرفت اجتماعی شود و رفاه و سلامت عمومی را ایجاد کند (نصیری هنده خاله و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۷). گردشگری یکی از رشد یافته ترین صنایع نیمه دوم قرن بیستم بود و اغلب به عنوان کلید و یا رمز رشد اقتصادی، چه در کشورهای توسعه یافته و چه در کشورهای در حال توسعه به کار رفته است (شربت، ۱۳۹۴: ۴۱). صنعت گردشگری، یک صنعت بسیار رقابتی با فعالیت مبتنی بر مقصد می باشد که در هر منطقه با توجه به منابع طبیعی، فرهنگی و بر ساخت های آن متفاوت است (Kevin, 2019:321). حدود ۱۸ درصد از فعالیت های اقتصادی را تولید می کند. بدون تردید به عنوان یک صنعت پناهگاه امن برای کشورهای

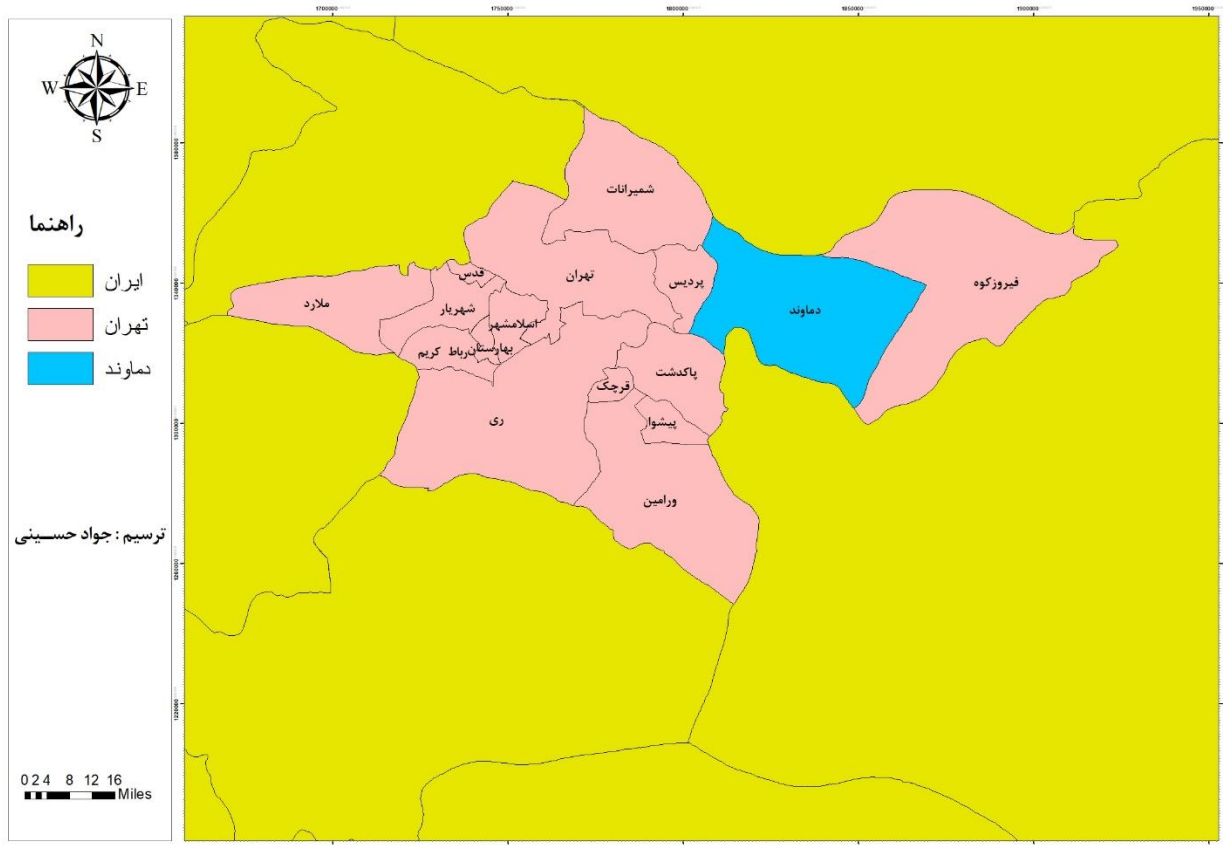
توسعه یافته و در حال توسعه شناخته شده است (Matthew, 2018:2). گردشگری از مهم ترین فعالیت های انسان معاصر است که علاوه بر تغییرات شگرف در سیمای زمین، اوضاع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و روش زندگی انسان ها را دگرگون ساخته است. این صنعت به عنوان یکی از بزرگ ترین و متنوع ترین صنایع در دنیا مطرح شده است. با رشد تصاعد گونه خود تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی فراوانی به دنبال داشته است به همین دلیل نیز به یک حوزه مهم بین پژوهشگران مبدل شده است (بیرانوند زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۵۶). تعیین قطب ها و مراکز برتر و رتبه بندی آنها در توسعه گردشگری به منظور خدمات رسانی بهتر، عدالت اجتماعی و اقتصادی در سطح نواحی ضروری است (Faber&Gaubert, 2019:45). امروزه گردشگری به عنوان یک رویکرد اقتصادی پویا و دارای ویژگی های بارز و منحصر به فرد، به یکی از بزرگ ترین و پرمفعت ترین صنایع در اقتصاد جهان تبدیل شده است (خواجه نبی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۴). در جهان امروز، جهانگردی و گردشگری مفهوم و جریانی کاملاً متفاوت با گذشته پیدا کرده است و زمینه اقتصادی آن بیش از پیش افزایش یافته است. اکنون به گردشگری به عنوان یک امر اقتصادی نگریده می شود، در نتیجه، لزوماً باید در جریان کار و فعالیت خود تابع هدف معین باشد. شهرها فضای تجلی قدرت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و بازوی حرکتی دولتها محسوب میشوند. استان گیلان و شهرستان لاهیجان، از طبیعت بسیار زیبا و بکری برخوردار است که به یکی از مهمترین پایگاههای توریستی تفریحی کشور ایران، تبدیل شده که دارای توانمندیهای گردشگری بسیار زیادی است. ورود گردشگران و جهانگردان به این شهر میتواند آثار شگرفی در شکوفایی و رونق اقتصاد شهر و ایجاد فرصتهای شغلی جدید داشته باشد (آل بوبالدی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱).

قلمرو پژوهش

شهرستان دماوند به مرکزیت شهر دماوند، یکی از شهرستان های استان تهران است که در شرق آن واقع شده است. این شهرستان ۲ بخش دارد که ۵ شهر و ۵ دهستان و ۱۶۷ آبادی دارای سکنه را شامل می شود. این شهرستان در شرق استان و در مسیر تهران به فیروز کوه قرار گرفته است. ارتفاع از سطح دریا ۱۹۶۰ متر و جمعیت آن ۹۸۰۵۳ نفر در آبان سال ۱۳۸۵ است. از این تعداد ۷۳/۸۴ درصد در نقاط شهری و ۲۶/۱۶ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته اند. این شهرستان به دلیل وجود آثار تاریخی و سابقه سکونت از یکسو و وجود شرایط آب و هوایی مناسب در تابستانها و جاذبه های طبیعی از سوی دیگر، در جهانگردی استان دارای نقش و اهمیت است. این شهرستان با مساحتی حدود ۱۸۸ هزار هکتار، میان شهرستان های فیروزکوه، آمل، ورامین، گرمسار و تهران قرار دارد و منطقه

ای کوهستانی است که متوسط ارتفاع آن از سطح دریا حدود ۲۰۰۰ متر است. از میزان ۱۸۸ هزار هکتار مساحت شهرستان، ۸۳ درصد جزء منابع ملی و ۱۶ درصد جزء زمین های کشاورزی و حدود یک درصد بقیه نیز جزء حوزه شهری است (بیشمی و اکبری، ۱۳۹۸: ۳۳).

نقشه شماره ۱: محدوده مورد مطالعه

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این قسمت به تجزیه و تحلیل داده های پژوهش پرداخته می شود هدف پژوهش حاضر بررسی بازتاب های اقتصادی توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی شهر دماوند می باشد. نوع تحقیق از نظر کاربردی و از نظر روش و ماهیت جزء روش های تحقیق توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است. در شیوه کتابخانه ای ابتدا به منظور بررسی سوابق و پیشینه موضوع و تبیین چارچوب نظری - مفهومی پژوهش کتب مقالات و پایان نامه های

موجود مورد مطالعه قرار گرفته است. در مطالعات میدانی نیز با استفاده از مشاهده و مصاحبه، مراجعه به سازمان ها و ادارات، و تکمیل پرسشنامه داده های مورد نیاز تحقیق جمع آوری می شود. برای دستیابی به این هدف ابتدا با استفاده از مرور ادبیات و نظرات افراد متخصص چالش های پیش رو شناسایی خواهد شد سپس با استفاده از روش AHP راف این عوامل وزندهی و اولویت بندی می شوند کلیه محاسبات نیز در نرم افزار اکسل انجام می - شوند.

تئوری مجموعه راف

مجموعه های راف که نخستین بار توسط پاولاک در سال ۱۹۸۲ معرفی شد، ابزار ریاضی با ارزشی در شرایط ابهام و عدم اطمینان است. راف رویکردی در حوزه هوش مصنوعی است که شامل علوم شناختی، یادگیری ماشینی، کسب دانش، تجزیه و تحلیل تصمیم، کشف دانش، سیستم های پشتیبانی تصمیم، استدلال استنتاجی و تشخیص الگو می شود (پاولاک، ۱۹۸۲). پس از تئوری مجموعه راف، ژای، خو و ژونگ (۲۰۰۸) اعداد راف را مطرح کردند. یک عدد راف معمولاً شامل حد پائین و بالا و فاصله مرزی راف می شود که فقط به داده های اصلی وابسته است. بنابراین نیازی به اطلاعات کمکی نیست و می تواند مفاهیمی مد نظر خبرگان را بهتر دریافت کند و عینیت تصمیم گیری را بهبود بخشد (پاولاک، ۱۹۸۲). فرض کنید U یک مجموعه مرجع شامل تمام اعضا، Y یک عضو دلخواه از مجموعه U و R یک مجموعه از t کلاس است $(R = \{G_1, \dots, G_t\})$ که تمام اعضای U را پوشش می دهد. اگر این کلاس ها به صورت ترتیبی همانند $G_1 < G_2 < \dots < G_t$ باشند، آنگاه $\forall y \in U, G_q, 1 \leq q \leq t$.

تقریب پائین $(\underline{Apr}(G_q))$ ، تقریب بالا $(\overline{Apr}(G_q))$ و ناحیه مرزی $(Bnd(G_q))$ از کلاس G_q به صورت

زیر تعریف می شوند:

$$\begin{aligned} \underline{Apr}(G_q) &= U\{(Y \in U | R(Y) \leq G_q)\} \\ \overline{Apr}(G_q) &= U\{(Y \in U | R(Y) \geq G_q)\} \\ Bnd(G_q) &= U\{(Y \in U | R(Y) \neq G_q)\} = \\ &= \{(Y \in U | R(Y) > G_q)\} \cup \{(Y \in U | R(Y) < G_q)\} \end{aligned}$$

سپس G_q می‌تواند به وسیله یک عدد راف $(G_q) \in RN$ در حدهای پایین و بالای متناظر آن ارائه شود (رابطه‌های (۱-۶) تا (۱-۷)).

$$(G_q) = \frac{1}{M_L} \sum R(y) | Y \in \underline{Apr}(G_q) \underline{Lim} \quad 3-1$$

$$(G_q) = \frac{1}{M_U} \sum R(y) | Y \in \overline{Apr}(G_q) \overline{Lim} \quad 3-2$$

$$RN(G_q) = [\underline{Lim}(G_q), \overline{Lim}(G_q)] \quad 3-3$$

که M_U و M_L ، به ترتیب مقادیر اعضا $\underline{Apr}(G_q)$ و $\overline{Apr}(G_q)$ می‌شوند. واضح است که حدهای پایین و بالا، به ترتیب مقدار میانگین عناصری را که در ارتباط با تقریب بالا و پایین است، مشخص می‌کند و تفاوت آنها فاصله مرزی راف تعریف می‌شود (پاولاک، ۱۹۸۷).

$$IRBnd(G_q) = \overline{Lim}(G_q) - \underline{Lim}(G_q) \quad 3-4$$

فاصله مرزی راف، ابهام G_q را بیان می‌کند، به صورتی که عدد بزرگتر آن به معنای ابهام بیشتر است، در حالیکه عدد کوچکتر دقت بیشتری دارد. بنابراین اطلاعات ذهنی می‌تواند با اعداد راف بیان شود. از آنجا که اعداد راف ایجاد شده مشابه اعداد فاصله‌ای هستند، قوانین محاسباتی اعداد فاصله‌ای می‌تواند در اعداد راف نیز استفاده شود.

تئوری مجموعه راف با استفاده از فرآیند سلسله مراتبی

فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، یکی از شناخته شده‌ترین و پرکاربردترین روشهای تصمیم‌گیری چند شاخصه است که توانایی اندازه‌گیری میزان سازگاری ترجیحات و در نظر گرفتن معیارهای ملموس و غیرملموس را دارا می‌باشد. در این پژوهش به علت ذهنی و مبهم بودن قضاوت‌های خبرگان از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی راف استفاده شده است. در ادامه مراحل فرآیند تحلیل سلسله مراتبی راف ارائه شده است (ژو و همکاران، ۲۰۱۵).

گام ۱: شناسایی هدف، معیارها و گزینه‌های پژوهش و تشکیل ساختار سلسله مراتبی.

گام ۲: تهیه پرسشنامه مقایسه زوجی و جمع‌آوری نظرات خبرگان.

گام ۳: استفاده از مفهوم تئوری راف برای تبدیل ترجیحات خبرگان به اعداد فاصله‌ای و تشکیل ماتریس

مقایسات زوجی فاصله‌ای همانند رابطه (۱-۱۷):

$$\begin{bmatrix} [1,1] & [x_{12}^L, x_{12}^U] & \dots & [x_{1m}^L, x_{1m}^U] \\ [x_{21}^L, x_{21}^U] & [1,1] & \dots & [x_{2m}^L, x_{2m}^U] \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ [x_{m1}^L, x_{m1}^U] & \dots & \dots & [1,1] \end{bmatrix} \quad 3-14$$

در این رابطه، حد پائین و حد بالای اعداد فاصله‌ای هستند. قبل از محاسبه اعداد فاصله‌ای باید نرخ ناسازگاری پرسشنامه‌های مقایسه زوجی را محاسبه نمود و در صورتیکه میزان ناسازگاری آنها قابل قبول بود (کمتر از ۰/۱) به محاسبه اعداد فاصله‌ای پرداخت.

گام ۴: محاسبه وزن هر یک از معیارهای پژوهش با استفاده از روابط (۱-۱۸) و (۱-۱۹):

$$= \left[\sqrt[m]{\prod_{j=1}^m x_{ij}^L}, \sqrt[m]{\prod_{j=1}^m x_{ij}^U} \right] w_i \quad 3-15$$

$$w_i = w_i / \max(w_i^u) \quad 3-16$$

در رابطه (۱-۱۹)، شکل نرمالیز شده است که با این کار سرانجام وزن معیارهای پژوهش به دست می‌آید (ژو و همکاران، ۲۰۱۵).

معرفی عوامل

۱. افزایش اشتغال (C1)
۲. کاهش بیکاری (C2)
۳. افزایش درآمد (C3)
۴. ساماندهی واحدهای اقامتی (C4)
۵. ایجاد تسهیلات سفر (C5)

روش AHP راف

در این بخش با استفاده از روش AHP به محاسبه وزن معیارها پرداخته می‌شود ابتدا از ۸ خبره پژوهش خواسته شد که معیارها را به صورت زوجی بر اساس طیف ۱ تا ۹ بر اساس اهمیت مقایسه کنند نتایج به صورت تفکیک شده در جدول آورده شده است.

جدول ۱: مقایسه زوجی زیرچالش‌های مواد اولیه بر اساس نظرات ۸ خبره

خبره ۱	C1	C2	C3	C4	C5
C1	۱	۵	۴	۴	۵
C2	۰,۲	۱	۲	۲	۲
C3	۰,۲۵	۰,۵	۱	۳	۴
C4	۰,۲۵	۰,۵	۰,۳۳۳	۱	۱
C5	۰,۲	۰,۵	۰,۲۵	۱	۱

خبره ۲	C1	C2	C3	C4	C5
C1	۱	۵	۳	۴	۵
C2	۰,۲	۱	۱	۱	۲
C3	۰,۳۳۳	۱	۱	۳	۴
C4	۰,۲۵	۱	۰,۳۳۳	۱	۲
C5	۰,۲	۰,۵	۰,۲۵	۰,۵	۱

خبره ۳	C1	C2	C3	C4	C5
C1	۱	۳	۱	۴	۵
C2	۰,۳۳۳	۱	۱	۳	۵
C3	۱	۱	۱	۳	۵
C4	۰,۲۵	۰,۳۳۳	۰,۳۳۳	۱	۱
C5	۰,۲	۰,۲	۰,۲	۱	۱

خبره ۴	C1	C2	C3	C4	C5
C1	۱	۵	۳	۳	۵
C2	۰,۲	۱	۲	۱	۳
C3	۰,۳۳۳	۰,۵	۱	۱	۳
C4	۰,۳۳۳	۱	۱	۱	۳
C5	۰,۲	۰,۳۳۳	۰,۳۳۳	۰,۳۳۳	۱

خبره ۵	C1	C2	C3	C4	C5
C1	۱	۳	۱	۳	۵
C2	۰,۳۳۳	۱	۱	۳	۴
C3	۱	۱	۱	۴	۴
C4	۰,۳۳۳	۰,۳۳۳	۰,۲۵	۱	۱
C5	۰,۲	۰,۲۵	۰,۲۵	۱	۱

خبره ۶	C1	C2	C3	C4	C5
C1	۱	۱	۲	۴	۵
C2	۱	۱	۴	۴	۵
C3	۰,۵	۰,۲۵	۱	۴	۵
C4	۰,۲۵	۰,۲۵	۰,۲۵	۱	۱
C5	۰,۲	۰,۲	۰,۲	۱	۱

خبره ۷	C1	C2	C3	C4	C5
C1	۱	۱	۱	۵	۴
C2	۱	۱	۱	۳	۵
C3	۱	۱	۱	۳	۵
C4	۰,۲	۰,۳۳۳	۰,۳۳۳	۱	۴
C5	۰,۲۵	۰,۲	۰,۲	۰,۲۵	۱

خبره ۸	C1	C2	C3	C4	C5
C1	۱	۴	۲	۵	۵
C2	۰,۲۵	۱	۲	۳	۵
C3	۰,۵	۰,۵	۱	۳	۵
C4	۰,۲	۰,۳۳۳	۰,۳۳۳	۱	۳
C5	۰,۲	۰,۲	۰,۲	۰,۳۳۳	۱

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

تشکیل ماتریس مقایسه زوجی راف

در این بخش باید ماتریس ۴ خبره که در جدول ۲ آورده شده است را بر اساس روابط ۳-۱ الی ۳-۴ به اعداد راف تبدیل کرد به عنوان مثال برای سلول a_{12} که تقاطع معیار C1 و C2 است محاسبات به صورت زیر انجام می شود. ابتدا داده های این جداول آورده می شود.

عدد قطعی	عدد راف	
۱	۱	۳,۳۷۵
۱	۱	۳,۳۷۵
۳	۲	۴,۱۶۷
۳	۲	۴,۱۶۷
۴	۲,۴	۴,۷۵
۵	۳,۳۷۵	۵
۵	۳,۳۷۵	۵
۵	۳,۳۷۵	۵
میانگین	۲,۳۱۶	۴,۳۵۴

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

به عنوان مثال عدد ۱ به این صورت تبدیل به راف می‌شود:

$$\text{حد پایین} = \frac{1+1}{2} = 1$$

$$\text{حد بالا} = \frac{1+1+3+3+4+5+5+5}{8} = 3.375$$

عدد ۳ به صورت زیر تبدیل به راف می‌شود:

$$\text{حد پایین} = \frac{3+3+1+1}{4} = 2$$

$$\text{حد بالا} = \frac{3+3+4+5+5+5}{6} = 4.167$$

عدد ۴ به صورت زیر تبدیل به راف می‌شود:

$$\text{حد پایین} = \frac{1+1+3+3+4}{5} = 2.4$$

$$\text{حد بالا} = \frac{4+5+5+5}{4} = 4.75$$

عدد ۵ به صورت زیر تبدیل به راف می‌شود:

$$\text{حد پایین} = \frac{1+1+3+3+4+5+5+5}{8} = 3.375$$

$$\text{حد بالا} = \frac{5+5+5}{3} = 5$$

سپس عدد راف نهایی از میانگین همه این اعداد حاصل می‌شود که برابر با [2.316,4.354] می‌شود. برای دیگر سلول‌ها نیز محاسبات به طور مشابه انجام می‌شود که نتایج نهایی در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳ ماتریس مقایسه زوجی راف زیرچالش‌های مواد اولیه

	C1	C2	C3	C4	C5
C1	[۱,۱]	[۲,۳۱۶,۴,۳۵۴]	[۱,۴۵۵,۲,۸۳]	[۳,۵۸۳,۴,۴۱۷]	[۴,۷۶۶,۴,۹۸۴]
C2	[۰,۲۳۰,۰,۴۳۲]	[۱,۱]	[۱,۲۵۴,۲,۳۱۳]	[۱,۸۷۲,۳,۱]	[۳,۰۷۳,۴,۶۳۱]
C3	[۰,۳۵۳,۰,۶۸۷]	[۰,۴۳۲,۰,۷۹۷]	[۱,۱]	[۲,۵۴۲,۳,۴۲۹]	[۳,۹۶۹,۴,۷۶۱]
C4	[۰,۲۲۶,۰,۲۷۹]	[۰,۳۲۳,۰,۵۳۴]	[۰,۲۹۲,۰,۳۹۳]	[۱,۱]	[۱,۳۲۹,۲,۷۰۸]
C5	[۰,۲۰۱,۰,۲۱]	[۰,۲۱۶,۰,۳۲۵]	[۰,۲۱۰,۰,۲۵۲]	[۰,۳۶۹,۰,۷۵۳]	[۱,۱]

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

محاسبه وزن معیارها

در این بخش ابتدا بر اساس رابطه ۳-۶ باید میانگین هندسی اعداد ماتریس مقایسه زوجی راف را به صورت سطری محاسبه کرد که به عنوان مثال برای سطر اول که مربوط به معیار C1 است محاسبات به صورت زیر می-باشد:

$$c1 \text{ میانگین هندسی درایه اول سطر معیار } = \sqrt[5]{1 \times 2.316 \times 1.455 \times 3.583 \times 4.766} = 2.249$$

$$c1 \text{ میانگین هندسی درایه دوم سطر معیار } = \sqrt[5]{1 \times 4.354 \times 2.83 \times 4.417 \times 4.984} = 3.067$$

به طریق مشابه برای دیگر معیارها میانگین هندسی سطری محاسبه می شود که در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۴: میانگین هندسی سطری ماتریس مقایسه زوجی

	میانگین هندسی
C1	[۲,۲۴۹,۳,۰۶۷]
C2	[۱,۱۰۶,۱,۷۰۳]
C3	[۱,۰۹,۱,۰۵۵]
C4	[۰,۴۹,۰,۶۹۲]
C5	[۰,۳۲,۰,۴۱۹]

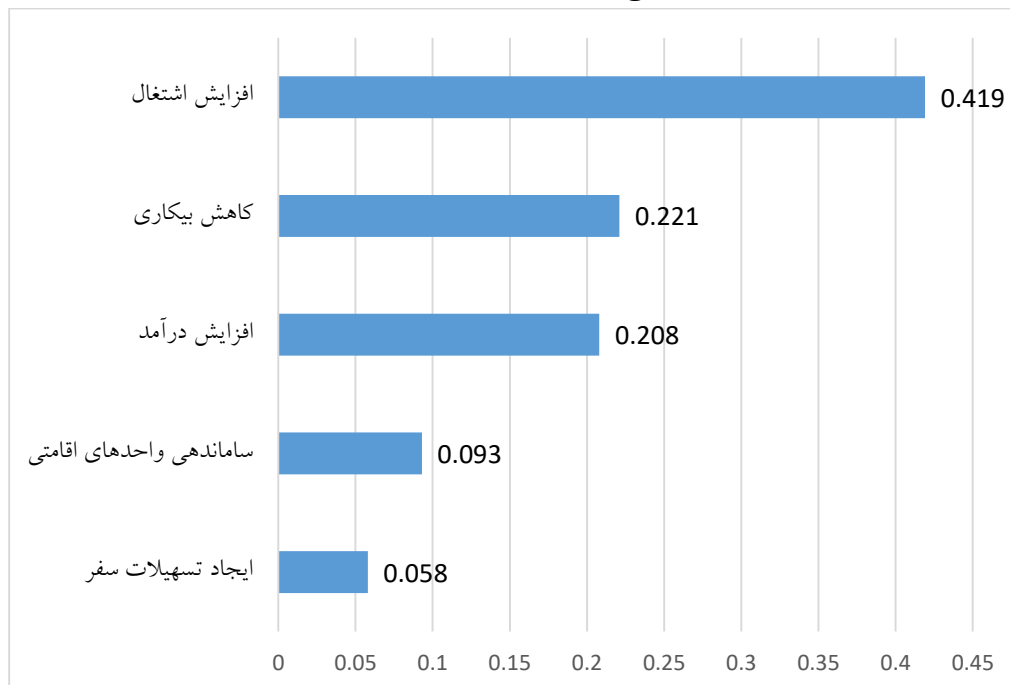
منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

سپس برای محاسبه وزن راف هر کدام از معیارها بر اساس رابطه ۳-۷، باید ماکزیمم درایه دوم میانگین هندسی که در جدول ۵ آورده شده محاسبه کرد که برابر با ۳,۰۶۷ می باشد سپس هر کدام از میانگین هندسی ها را بر عدد ۳,۰۶۷ تقسیم نمود تا وزن راف هر گزینه حاصل شود سپس وزن قطعی از میانگین وزن راف هر معیار حاصل می شود و سپس وزن نرمال از تقسیم هر وزن قطعی بر جمع کل اوزان قطعی حاصل می شود که نتایج در جدول ۵ آورده شده است. بر این اساس افزایش اشتغال با وزن ۰,۴۱۹، رتبه اول را کسب کرده است. کاهش بیکاری با وزن ۰,۲۲۱، رتبه دوم و افزایش در آمد با وزن ۰,۲۰۸، رتبه سوم را کسب کرده است.

جدول ۵ وزن زیرچالش‌های مواد اولیه

رتبه	وزن نرمال	وزن قطعی	وزن راف
۱	۰,۴۱۹	۰,۸۶۷	[۰,۷۳۳,۱]
۲	۰,۲۲۱	۰,۴۵۸	[۰,۳۶۱,۰,۵۵۵]
۳	۰,۲۰۸	۰,۴۳۰	[۰,۳۵۶,۰,۵۰۵]
۴	۰,۰۹۳	۰,۱۹۳	[۰,۱۶,۰,۲۲۶]
۵	۰,۰۵۸	۰,۱۲۱	[۰,۱۰۴,۰,۱۳۷]

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

شکل ۱: وزن و اولویت معیارها

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

بحث و نتیجه گیری

در جهان امروز، جهانگردی و گردشگری مفهوم و جریانی کاملاً متفاوت با گذشته پیدا کرده است و زمینه اقتصادی آن بیش از پیش افزایش یافته است. اکنون به گردشگری به عنوان یک امر اقتصادی نگریسته میشود، در نتیجه، لزوماً باید در جریان کار و فعالیت خود تابع هدف معین باشد. شهرها فضای تجلی قدرت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و بازوی حرکتی دولت‌ها محسوب میشوند. ورود گردشگران و جهانگردان به این شهر میتواند آثار شگرفی در شکوفایی و رونق اقتصاد شهر و ایجاد فرصتهای شغلی جدید داشته باشد. گردشگری به عنوان یکی از مهم ترین

صنایع توسعه پایدار در هر جامعه ای شناخته می شود که از تحرک بالایی در تغییرات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، شهری و محیطی برخوردار است. تمرکز بر جنبه های مختلف صنعت گردشگری، همراه با برنامه ریزی های مدیریت محلی و ملی هر جامعه ای نقش بسیار مهمی در فرایندهای بین المللی و ملی هر جامعه ای می تواند ایفا کند. گردشگری، فعالیت اقتصادی پیچیده ای است که به همه منافذ زندگی بشر نفوذ کرده است اگر توسعه صنعت گردشگری مناسب با اهداف اجتماعی گسترش پیدا کند، می تواند به رفاه کلی جامعه منجر شود. هدف پژوهش حاضر بررسی بازتاب های اقتصادی توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی شهر دماوند می باشد. در این پژوهش از روش AHP راف استفاده شده است. سپس برای محاسبه وزن راف هر کدام از معیارها بر اساس رابطه ۳-۷، باید ماکزیمم درایه دوم میانگین هندسی که در جدول ۵ آورده شده محاسبه کرد که برابر با ۳,۰۶۷ می باشد سپس هر کدام از میانگین هندسی ها را بر عدد ۳,۰۶۷ تقسیم نمود تا وزن راف هر گزینه حاصل شود سپس وزن قطعی از میانگین وزن راف هر معیار حاصل می شود و سپس وزن نرمال از تقسیم هر وزن قطعی بر جمع کل اوزان قطعی حاصل می شود که نتایج در جدول ۵ آورده شده است. بر این اساس افزایش اشتغال با وزن ۰,۴۱۹، رتبه اول را کسب کرده است. کاهش بیکاری با وزن ۰,۲۲۱، رتبه دوم و افزایش در آمد با وزن ۰,۲۰۸، رتبه سوم را کسب کرده است.

طبیعت گردی، به عنوان شاخه ای از صنعت گردشگری، نقش مهمی در جذب گردشگران دارد. وجود مراکز تفریحی از نیازهای حیاتی هر منطقه است؛ به ویژه آنکه زندگی شهر و مشکلات روانی ناشی از آن، این ضرورت را دوچندان کرده است. بنابراین این شاخه از گردشگری پیش از سرمایه گذاری های میلیاردی، به آموزش و ترویج مسائل فرهنگی در جامعه نیاز دارد تا گردشگران آن را به عنوان میراث در نظر بگیرند. لذا کشور ایران با داشتن توان های بسیار زیاد در زمینه طبیعت گردی، می تواند پذیرای گردشگران بسیاری باشد. شهرستان دماوند با برخورداری از منابع طبیعی و آثار تاریخی و فرهنگی فراوان، سهم ناچیزی از منافع آن را به خود اختصاص داده است. امروزه با پیشرفت های اقتصادی و اجتماعی، گردشگری شهری از شهرهای بزرگتر به شهرهای کوچکتر گسترش می یابد؛ لذا شهرهای کوچکتر نیز با عرضه خدمات و امکانات پذیرایی و اقامتی به عنوان مقصد گردشگری، می توانند در آینده به عنوان مبدأ نیز مطرح شوند. شهرستان دماوند به علت موقعیت منحصر به فرد خود از لحاظ طبیعت گردی و تاریخی و فرهنگی، می تواند مقصد شمار بسیاری از طبیعتگردان داخلی و خارجی باشد. در صورت توسعه و تقویت شبکه ها و خطوط ارتباطی نیز امکان جذب طبیعتگردان از نواحی مختلف به شهرستان افزایش می یابد.

منطقه مورد مطالعه از دیر باز به دلیل دارا بودن پتانسیل های طبیعی (بیلاقی بودن منطقه) و نیز وجود منابع و جاذبه های گردشگری مورد توجه گردشگران بوده است به طوری که علیرغم نبود امکانات و تاسیسات گردشگری توانسته است همواره از جریان گردشگری بهره گیرد و از طرفی دیگر مجاورت با متروپل تهران موجب شده که روزانه گردشگران زیادی به این منطقه وارد شوند که مهم ترین جریان گردشگری در این منطقه که با اقتصاد روستا شدیداً پیوند خورده و موجب بروز تغییرات در اقتصاد منطقه شده است گردشگری تفریحی استراحتی می باشد.

منابع

- آل بوبالدی، ابتهسام، ملکی، سعید، سلیمانی مقدم، پرویز، (۱۴۰۲)، نقش اقتصاد گردشگری در توسعه شهری لاهیجان، اولین همایش ملی گردشگری، فرهنگ، تمدن و تاریخ.
- بابکی، روح اله، طیبی، سید کمیل، جباری، امیری، (۱۳۸۶)، بررسی رابطه ی توسعه ی گردشگری و رشد اقتصادی در ایران (۱۳۳۸- ۱۳۸۳)، پژوهشنامه ی علوم انسانی و اجتماعی « ویژه ی اقتصاد»، سال هفتم، شماره ی بیست و ششم.
- بهاری و همکاران، (۱۳۹۷)، تحلیل نقش گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تبریز، مجله جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱، شماره ۲.
- بیشمی، بهار، اکبری، شیما، (۱۳۹۸)، بررسی تاثیر اقتصادی تورهای طبیعت گردی در شهرستان دماوند، مجله علمی پژوهش در گردشگری، سال اول، شماره دوم.
- بیرانوند زاده و همکاران، (۱۳۹۹)، گردشگری شهری و نقش آن در توسعه اقتصاد شهری (مورد: شهر شاهین دژ)، دو فصلنامه نشریه علمی مهندسی جغرافیایی سرزمین، دوره چهارم، شماره ۸.
- پریزادی و همکاران، (۱۴۰۳)، تحلیل اثرات گردشگری بر توسعه اقتصادی شهرهای کوچک مقیاس مبتنی بر رویکرد آینده پژوهی (مورد پژوهش: شهر ایذه)، مجله جغرافیا و برنامه ریزی دانشگاه تبریز، دوره ۲۸، شماره ۸۸.
- تقی رضویان، محمد، پروین، محمد، توکلی نیا، جمیله، (۱۳۹۸)، ارزیابی تأثیر گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران، مجله پژوهشهای دانش زمین، سال دهم، شماره ۳۹.

- خواجه نبی، فهیمه، زند مقدم، محمد رضا، کرکه آبادی، زینب، (۱۳۹۹)، تحلیل ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی و نهادی در رشد و توسعه گردشگری شهری، مطالعه موردی: شهر گلوگاه، دو فصلنامه علمی پژوهش های بوم شناسی شهری، سال یازدهم، شماره ۱.
- دوزنده ضیابری، فاطمه، آمار، تیمور، (۱۳۹۸)، بررسی عوامل فرهنگی و اقتصادی موثر بر توسعه اقتصاد گردشگری در راستای رتبه بندی شهرستان های استان یزد با تاکید بر جغرافیای منطقه، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، سال نهم، شماره ۳.
- سادات، منا، حسنی، علی، (۱۴۰۲)، عوامل موثر بر توسعه اقتصادی گردشگری شهری از منظر ساکنان محلی (مورد مطالعه: کلانشهر تهران)، فصلنامه علمی پژوهشی گردشگری و توسعه.
- سماکوش و همکاران، (۱۳۹۲)، ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی - محیطی شهر بابلسر، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره سوم.
- شربتبی، اکبر، (۱۳۹۴)، بررسی نقش گردشگری در توسعه اقتصادی استان گلستان، مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال پنجم، شماره پانزدهم.
- فرزین و همکاران، (۱۳۹۸)، تاثیرات توسعه گردشگری ورودی در تولید و اشتغال بخش های اقتصادی: رهیافت تحلیل مسیر ساختاری، فصلنامه علمی پژوهشی گردشگری و توسعه، سال هشتم، شماره چهارم.
- نصیری هنده خاله، اسماعیل، هادوی، فرامرز، زمانی، مهدی، (۱۳۹۵)، شناسایی رابطه بین توسعه صنعت گردشگری و رشد اقتصادی استان زنجان، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری، سال چهارم، شماره سوم.
- هاشمپور، سیده فهیمه، لحمیان، رضا، براری، معصومه، (۱۳۹۱)، بررسی اثرات اقتصادی و زیست محیطی گردشگری شهری از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهر بابلسر)، فصلنامه علمی پژوهشی اکوسیستمهای طبیعی ایران، سال سوم، شماره اول.
- Faber, Benjamin, and Cecile Gaubert, (2019), Tourism and Economic Development: Evidence from Mexico's Coastline, American Economic Review, 109 (6): 2245-93.
- i (Clara) Lei, Weng. Suntkul, Wantanee. Chen, Zhaoyu. 2023. Tourism development induced social change. Annals of Tourism Research Empirical Insights. journal homepage: www.sciencedirect.com/journal/annals-of-tourism-research-empirical-insights.

- Kronenberg, Kai. Fuchs, Mathias. 2020. Aligning tourism's socio-economic impact with the United Nations' sustainable development goals. *Tourism Management Perspectives*. journal homepage: www.elsevier.com/locate/tmp.
- Khoshkam, M., Marzuki, A. and AlMulali, U., 2016. Socio-demographic effects on Anzali wetland tourism development. *Journal of Tourism Management*, v. 54, p. 96-106.
- Kumar, R., Nantha kumar, L., Patel, A. and Devi Kumar, R., 2014. Nexus between tourism earnings and economic growth: a study of Malaysia, Springer Science+Business Media Dordrecht 2014, DOI 10.1007/s11135-014-0037-4 .
- Kevin, L. Jie, L. Mark, W. Cong, L. Shuzhuo, L. Ying, L. (2019), A Comparative Analysis of Participating and NonParticipating Households in ProPoor Tourism in Southern Shaanxi, China, *Tourism Planning & Development*, No. 16:318-333.
- Lee, C.G., 2013. Tourism and economic growth: The case of Singapore, *Regional and Sectorial Economic Studies*, v. 8, p. 157-170.
- Matthew, O. A. Ede, Ch. Osabohien, O. Ejemeyovwi, J. Ayanda, T. Okunbor, j. (2018), Interaction Effect of Tourism and Foreign Exchange Earnings on Economic Growth in Nigeria, *Global Business Review*, No.1:1-16.
- Tescasiu, Bianca. Epuran, Gheorghe. Tecău, Alina Simona. Chitu, Ioana Bianca. Mekinc, Janez. 2018. Innovative Forms of Economy and Sustainable Urban Development Sharing Tourism.